

ERNYES MIHÁLY

A MAGYAR HATÁRŐRIZET TÖRTÉNETÉNEK VÁZLATA

A haza oltalmazása a külső támadásokkal szemben, valamilyen formában mindig a fegyveres erők feladatkörében jelent meg. (Védelem) Az országhatár mellett ugyanakkor megjelentek rendészeti, rendőri jellegű tennivalók is. (Rendészet)

Gyepű, őrök, lövők, katonai segédnépek

Az ország határát, a honfoglalást követően a gyepük erősítették (mocsarak, sziklák, árkok, torlaszok), melyek kapuit, amelyeken a határforgalom zajlott – a köréje telepített őrök, lövők vigyázták. Ezek a katonai segédnépekből (besenyők, székelyek, szászok) kerültek ki, akiknek feladta volt az ország védelme. A figyelőszolgálat mellett segítették a határmentén szolgáló vámszedőket.

Határispánságok

A XI. században a katonai segédnépek felhasználásával végzett határvédelmet, felváltotta területi alapon szervezett határvédelem. A területet a határvarmegyék jelentették, élükön a határispánokkal. A határőrök/őrök, lövők/ parancsnoka az őrnagy volt. Az országból kivezető utak mentén határvárosokat, földvárakat építettek. A XIII. században a határvarmegyék is átalakultak nemesi vármegyékké.

Végvárok

A végvárok rendszere, a török által veszélyeztetett irányokban épült ki a Királyi Magyarországon és Erdélyben. A magyar katonaság mellett, idegen országbeli zsoldosok is szolgáltak és egyaránt ellátták a határvédelmet és őrizetet.

Határőr vidékek

A török kiűzését követően az ország déli részén kialakították a határőrvidéket. Horvátország és Szlavónia északnyugati részén a horvát határőrvidéket, a Temesköz körül a temesit, majd a bánátit szerb határőrökkel, később – Mária Terézia idején – a székely és román határőrezredek hozták létre. Ez elszakítást jelentett az ország területéből és felhasználási lehetőséget a magyarság ellen.

A határőrvidéken szabad földhasználatot biztosítottak. A közrend fenntartását, az ítélkezést – így a polgári közigazgatást is – a községek élén álló kenéz vezetésével végezték. Több falu kapitányságot, vagy vajdaságot alkotott, vezetőjük a fő kenéz, a határőrvidék elöljárója pedig a főkapitány volt. A határőrvidékeket 1850 után szüntették meg és alakították át fokozatosan vármegyékké.

Határórség

1807-ben a katonai hatóságoknak alárendelt, katonai határsávszolgálatot és a határon polgári ellenőrzést állítottak el. Ezeket felváltotta az a határórség, amelyet I. Ferdinánd 1829. október 24-én kelt határozata alapján, az udvari kamara 5882. számú rendelete állított fel. Feladata volt:

- a határ és kereskedelmi, valamint a kíségető vámhivatalok szolgálatának felügyelete;
- a határellenőrzés javítása;
- a csempészet visszaszorítása.

1835-ben 18 326 fő volt e határórség létszáma és jelentős eredményeket ért el.

A vám- és pénzügyőrség részvétele, Pénzügyőrség

1835. április 22-én az udvari kamara a 16113 számú rendeletével, jövedéki őrséget létesített. Ez akkor 8836 főből álló egyenruhás, fegyveres testületet jelentett, az ország belsejében teljesítendő jövedéki feladatokkal.

1843. augusztus 21-én az udvari kamara, a 14831. számú rendeletével egyesített a határőrséget és a jövedéki őrséget. Ezzel megvalósult a Császári-Királyi Pénzügyőrség. Feladata lett:

- meggátolni a zugkereskedelmet és a jövedéki szabálysértéseket;
- megakadályozni, a vonatkozó előírások megsértését;
- segítséget nyújtani más hivataloknak eljárásaikban;
- megakadályozni a gyanús, megfelelő okmányokkal nem rendelkezők bejutását az országba.

A pénzügyőrség a kamarai hatóságoknak volt alárendelve. Szervezetét körzetek, felügyelőségek, kezelő területek és felügyeleti osztályok alkották. Személyzete kezelőkből, felügyelőkből és főfelügyelőkből állt. A körzetek élén főfelügyelő szolgált, hozzá beosztva megfelelő számú felügyelő volt. A kiegyezés után Magyar Királyi Pénzügyőrség lett, melynek feladatait az 1868. november 26-án megjelent, a pénzügyi jogszabályokból elkészített összeállításban határozta meg a pénzügyminiszter. Ezek:

- megakadályozni a csempészetet;
- a pénzügyi törvények és szabályok megszegését;
- a szabályok megszegőinek felderítése;
- a pénzügyi tisztviselők támogatása eljárásuk során;
- részvétel közrendvédelmi járőrözésben.

A magyar-román és a magyar-szerb, osztrák-magyar monarchia közös vámhatárszakaszai - vámköteles határok őrizete, az ott felállított pénzügyőri szakaszok feladata volt. A pénzügyőri szakaszok élén szemle szék, vagy fő vigyázok álltak. több szakasz pénzügyi biztosi kerületet alkotott, élén biztossal, vagy biztos helyettessel. A kerületekből pénzügyi igazgatóságok jöttek létre, ügyeit mint pénzügyőri előadó, pénzügyőri biztos, esetleg pénzügyőri felügyelő vitte. A központi szerv a pénzügyminisztérium illetékes osztálya volt, központi pénzügyőri főfelügyelőkkel. A

testület tiszti biztos, főbiztos, felügyelő, főfelügyelő és legénységi vigyázó, fővigyázó, szemlész/ állományból állt.

A pénzügyőrségen túl, a vámőrség is teljesített határmenti szolgálatot a határvámhivatalokban.

1870-ben az adó és vámhivatalokat szétválasztották. A határ mentén mellékvámhivatalok működtek a fővámhivatal /pesti, majd budapesti alárendeltségében, aminek vezetője a pénzügyminiszternek volt felelős. A mintegy 300 fős személyzet fegyveres szolgálatot nem teljesített.

A horvát határőrség (határőrvidék) katonai rendszerének megszűnése után, a feladatot 1971. január 1-jétől az újonnan létrehozott Magyar Királyi Vám és Adóőrség vette át. A főszemlészek és lovas főszemlészek, fővigyázók és vigyázók adta állomány – kevéssel több, mint 1000 fő – többsége a volt határőrökből került ki. A pénzügyőrség létszáma 1885-ben 3670 fő volt.

1886-ban egyesítették a pénzügyőrséget, a vám- és adóőrséggel. Magyar Királyi Pénzügyőrség lett, amit 1896-tól karhatalmi testületként is elfogadtak, amit 1922-ben töröltek. (113754/XIV.-1922. PM r.)

A Tanácsköztársaság idején a m. kir. pénzügyőrséget lefegyverezték és a 30 éven aluliakat beosztották a Vörös Őrségbe.

Vámőrség

A 6200/1921. ME rendelettel augusztus 21-én a csendőrség mintájára, létrehozták a Magyar Királyi Vámőrséget. Vámfeladatokat azonban nem látott el, a pénzügyminisztériumi alárendeltség a békeszerződés miatt csak a rejtést szolgálta, mivel katonai tekintetben a honvédelmi, közrendvédelmi vonatkozásban a belügyminisztérium alárendeltségében működött. Feladata az államhatár őrzése volt. A központi főparancsnokság alatt hét kerületparancsnokság, bennük 54 szakaszparancsnokság, azok alárendeltségében 151 őr működött. A testület létszáma 4210 fő volt.

A harmincas évek elején különválasztották a vámszaki és határőrzési szolgálatokat.

Ismét határőrség

A határőrizetet 1931. október 1-től a Magyar Királyi Határőrség látta el. Az 5734 fős határőrség 7 kerületben 24 osztály, 155 őr tevékenykedett. 1938. október 1-jén a határőrség kikerült a pénzügyminisztérium alárendeltségéből és betagozódott a honvédelmi minisztérium szervezetébe.

Határ vadászok

A betagozódás után, a határőrizetet a Magyar Királyi Honvédség határ vadász csapatneme látta el. Ez állt 8 határ vadász dandárból, azok 3-5 (összesen 30 körül) határ vadász zászlóaljából, bennük határ portyázó századok és határ vadász századok irányítottak.

Meg kell jegyezni, hogy a trianoni dekrétum miatt, 1927 után a Szövetségi Ellenőrző Bizottság távozását követően, a határőrizeti szervek fedésében honvédségi alakulatok is jelen voltak.

A csendőrség határszéli szolgálata

A határszéli csendőrséget 1891-ben szervezték meg a Magyar Királyi Csendőrségen belül. Működési területe elsőként a román és a szerb határ viszonylatában jelentkezett. Az illetékes Magyar Királyi 1. Csendőrkerületi Parancsnokság részére, részletes utasítás született a határszél őrzésére vonatkozóan. A feladatokat a következőkben jelölte meg:

- felügyelet a határon elállított jelekre;
- illetéktelen határátlépők letartóztatása; határfolyókra, patakokra vonatkozó rendelkezések végrehajtása;
- a határsávon lévő erdő-nyiladékok ellenőrzésének felügyelete;
- állategészségügyi felügyelet.

A végrehajtás segítésére, 1893. tavaszán 13 új őrs felállítása történt meg, melyeket többnyire a keleti határ mentén helyeztek el. 1903-ban a feladatok növekedése – állatsompészet, kivándorlás, katonaszökevények, szociális mozgalmak – miatt törvényeket hoztak 2 új csendőrkerület, valamint a határrendőrség létrehozásáról. Az 1903. évi VII. törvénycikk alapján, 1904. január 1-jén a brassói csendőrkerület kezdte meg működését. Felügyeleti területét a magyar-román határon lévő megyék adták. Az állománynak teljes feltöltöttséggel kellett rendelkezni, velük szemben kiemelt feltételeket támasztottak, a helyismeret fontossága miatt pedig megtiltották az áthelyezéseket. A különböző határesemények miatt megnövekedett feladatok teljesítésére, 1911-ben újabb létszámnövelésről döntött a kormány. A következő év elején a határőrizetben résztvevő csendőrörsök száma 160, az érintett legénység létszáma 1038 fő volt. Az 1912-ben kiadott szolgálati utasítások külön foglalkozott, az ország határán működő csendőrség szolgálati teendőivel. A határőrizetre vonatkozóan, megegyeztek a határrendőrség feladataival.

Határrendőrség

A határrendőrség, a fővárosi rendőrség után, a második állami rendőrség volt, amelynek felállításáról az 1903. évi VIII. törvénycikk rendelkezett, de a tényleges végrehajtás – a 12. §-ban kapott felhatalmazás alapján – 1906. január 15-én történt meg, az 1906/21 000. számú belügyminiszteri rendelettel. Az 1. §. szerint, a határrendőrséget a határrendészeti teendők ellátására állították fel. Feladatköre:

- a határon átkelők figyelemmel kísérése, államrendészeti szempontból fontos eseményekről tájékozódás és jelentéstétel;
- államellenes nyomtatványok becsempészésének megakadályozása és feljelentése;
- idegen politikai ügynökök megfigyelése;
- külföldiek bejelentkezésének és lakhatásának ellenőrzése;
- kémkedés megakadályozása, kémek elfogása és az illetékes hatóságnak átadása;
- szomszéd állam területéről érkező támadás meggátlása, határjelek, jelzők, földmérési jelek megrongálásának, megsemmisítésének megakadályozása, elkövetők kinyomozása, elfogása, illetékes hatóságnak átadása;
- kitiltott, rendőrileg kifogásolt egyének az ország területére történő belépésének megakadályozása;
- körözött személyek elfogása;
- toloncok kísérése;

- fegyverek, lőszeres, hadiszerek ki- bevitelének ellenőrzése, tilalom esetén ennek megakadályozása;
- hadköteles egyének kiszökésének megakadályozása;
- kerítés/nöcsempészet, leánykereskedés meggátlása és feljelentése;
- határszéli vasúti és gőzhajó állomásokon, az államrendészeti és közbiztonsági teendők ellátása és a közegészségügyi szabályok betartásának ellenőrzése;
- útlevellé kezelésselátása, határátkelési igazolványok kiadása;
- útlevellé, tiltott visszatéréssel kapcsolatos kihágások feljelentése;
- csempészet megakadályozása, az erre hivatott közegek támogatása;
- tiltott kivándorlás megakadályozása.

Illetékessége a határmenti településekre terjedt ki, általánosságban mintegy 40 kilométeres mélységi sávot érintően. Jogosult volt a hozzáutalt ügyekben, az e területen működő csendőrségi és helyi rendőrségi egységek közreműködését igénybe venni. Szervezetét tekintve határszéli kapitányságokból állt, melyek alárendeltségében kirendeltségek is működhetnek. A kapitányságok élén a határszéli rendőrkapitány állt, aki alá kellő számú tiszti, biztossági és szolgaszemélyzet volt rendelve. Személyzetét a belügyminiszter nevezte ki. Állományának létszáma 500 fő körüli volt. A személyzetin túl, szolgálati és gazdasági tekintetben is közvetlenül a belügyminiszter alá volt rendelve. Háborús idősakra vonatkozóan, katonai rendfokozati megfelelést állapítottak meg:

- a határrendőrség főnöke ezredes,
- a főnökhelyettes alezredes,
- a kapitányságvezető őrnagy,
- a helyettese százados,
- a kirendeltségvezető főhadnagy

1907. január 03-án 128 000/1906. BM szám alatt került kiadásra, a szolgálati és fegyelmi szabályzat a legénység számára. 104 800/1908. BM számú rendelettel megjelentetésre került, a Szolgálati utasítás a m.kir. állami határrendőrség részére. Az utasítás öt részben és azon belül 53 paragrafusban adott szabályozást. Az 1. §. szerint a határrendőrség személyzetét alkotják:

1. a fogalmazói kar: főnök, főnökhelyettes, kapitány, fogalmazó, segédfogalmazó, fogalmazó gyakornok;
2. rendőrirok;
3. hivatali segédtisztok;
4. altisztok (őrmester, őrségvezető, határrendőr)
5. a napidíjasok, végül
6. a hivatalsszolgák.

Az 1. 2. 4. alattiak a határrendőrség intéző személyzetét, a 3. és 5. alattiak a kezelő személyzetet képezik.

A 2. §. értelmében a határszéli rendőrkapitányságok:

- a központi hivatalból;
- a központi őrségből; és amennyiben ilyenek szervezetnek
- kirendeltségek és kikülönített őrségből állnak.

Viszonylag szigorú és magyarázó előírásokat tartalmazott a szolgálaton kívüli magatartásra vonatkozó szakasz.

11. § szerint a határrendőrség testületi tekintélyének megteremtése és fenntartása – amely a szolgálat eredményességének egyik biztosítója – megköveteli, hogy a testület tagjai szolgálaton kívül is oly magatartást tanúsítsanak, amely a közbizalom és köztisztesség megszerzésére alkalmas. Mulatozások, szerencsejátékok üzése, jövedelmével arányban nem álló költségek és könnyelmű adósságcsinálás alkalmas arra, hogy az egyes közegek nemcsak a magánéletben, de a szolgálatban is elveszítsék a tekintélyt, bizalmat és közbecsülést, amiért is az ily életmódtól a határrendőrség minden tagja tartózkodjék. Szigorúan tilos az előjárók intézkedéseinek bírálható megbeszélése, a szolgálati ügyeknek és szolgálattal összefüggő értesüléseknek – ha azok hivatalos titkot nem is képeznek – az elárulása, vagy nyilvánosságra hozatala.

A határrendőrség 1919-ben beolvadt az állami rendőrség országos szervezetébe. 1945 nyarán a 145 389/1945. IV. 12. számú BM rendelet döntött a határrendőrség megszerzéséről, ami a következő év elején fejeződött be.

A 34 határrendészeti kapitányság alárendeltségében 150 őr működött. Feladata, a távolsági határforgalom ellenőrzése volt. Az erre megnyitott határállomásokat folyamatosan köztölték a honvéd határőrséggel. Akik honvéd egyenruhában teljesítettek szolgálatot, azok megkülönböztető rendőrségi karszalagot viseltek.

A kormány 1949 végén – 4353/1949. (XII.28.) sz. r. – beolvasztotta az Államvédelmi Hatósághoz.

Honvéd Határőrség

A Honvéd Határőrség az 1945. február 23-án kelt 183/1945. sz. HM. Eln. rendelet alapján, folyamatosan épült ki. 1946. márciusában átszervezték, a 10 2000/1946. sz. HM. Eln. rendelettel. A létrehozott Határőr Parancsnokság alárendeltségében 14 zászlóalj parancsnokság és 50 határportyázó századparancsnokság működött, csaknem 10 000 fővel.

1950-ben az ÁVH része lett és átvette a határrendőrség feladatainak és állományának a nagy részét. Ekkortól a határforgalom ellenőrzését, a kerület parancsnokságok alárendeltségébe tartozó, forgalom ellenőrző pontokon (FEP) végezték. 1956 után a Határőrség, a Belügyminisztérium önálló fegyveres testületévé vált. Létszáma 15-20 000 fő közötti volt, a rendszerváltásig. Szervezetét tekintve:

- Határőrség Országos Parancsnoksága;
- kerületparancsnokságok;
- forgalom ellenőrző pontok;
- őrök, a zöldhatár ellenőrzésére, katonai tevékenysége háttérbe szorult.